

Malmömodellen

Holistiskt och tvärvetenskapligt förhållningsätt

Mujo Halilovic

Mujo Halilovic, Verksamhetschef, Romskt informations- och kunskapscenter, Malmö stad och doktorand vid Malmö högskola. Epost: Mujo.Halilovic@malmo.se.

2009 startades Romskt informations- och kunskapscenter i Malmö som ett projekt finansierat av Delegationen för romska frågor. Efter ett år tog Malmö stad över och sedan 2012 är centret en permanent verksamhet med det kommunövergripande uppdraget att öka romsk delaktighet i samhället. En unik del med RIKC:s arbete är det tvärvetenskapliga och holistiska förhållningssättet utifrån vilket centret byggt upp sin arbetsmodell. Detta är baserat på de 300 intervjuer med romska individer som centret gjorde vid uppstarten där svaren kategoriserades in i fyra vetenskapliga discipliner: psykologi, sociologi, historia och filosofi. Utifrån denna uppställning framgår det tydligt att insatser krävs på såväl individuell som strukturell nivå och behöver riktas till både majoritetssamhället och den romska minoriteten för att i praktiken öka romsk delaktighet och inkludering. Tidigare har arbete med romsk inkludering bedrivits i projektform, med punktinsatser, utan romskt inflytande och oftast har problemen tillskrivits den romska minoriteten själva. RIKC:s långsiktiga modell är därmed ett viktigt och normbrytande bidrag till säkerställandet av den romska minoritetens rättigheter och även implementering av de mänskliga rättigheterna i Sverige idag.

2009 the Roma information and knowledge center was founded in Malmö as a project financed by the Delegation for Roma issues. After a year the city of Malmö took over and since 2012 the center is a permanent operation within the municipality with the aim to enhance Roma participation in society. A distinctive part of RIKC 's work is the interdisciplinary and holistic approach from which the center has developed its activities and methods. This approach is based on the 300 interviews with Roma individuals which the centre conducted at the initiation in 2009, the answers were then categorized into four scientific disciplines: psychology, sociology, history and philosophy. The result clearly illustrates that activities are necessary on both individual and structural level and has to be addressed to the majority society as well as the Roma minority, in order to increase Roma participation and inclusion. Previously actions for Roma inclusion has been conducted through temporary projects with the lack of Roma influence and have often resulted in attributing the obstacles for integration only to the Roma minority itself. RIKC 's long-term model is thus an important and norm-breaking contribution to the enforcement of the Roma minority rights and also the implementation of human rights in Sweden today.

År 1999 blev romer tillsammans med samer, sverigefinnar, tornedalingar och judar erkända som nationell minoritet i Sverige.¹ Detta erkännande var ett betydande steg i demokrati- och kunskapsutvecklingen, från den ”zigenarpolitik” som bedrevs i Sverige efter andra världskriget följt av invandrarpolitik som infördes 1975 (jämlighet, valfrihet och samverkan) och den integrationspolitik som formulerades 1997 fram till dagens minoritetspolitik.

Eftersom romer är en av de fem nationella minoriteterna i Sverige innebär det att deras behov och intressen ska beaktas i alla delar av landet och på alla nivåer i samhället. Denna status innebär också ett erkännande av romernas språk och kultur som en del av vårt gemensamma svenska kulturarv. Att stärka skyddet av de nationella minoriteterna är en del av Sveriges arbete med att värna de mänskliga rättigheterna.²

Europarådet har i rapporter lyft fram viktiga framsteg som Sverige har gjort gällande skydd för nationella minoriteter under de senaste åren. Samtidigt har Europarådet även riktat kritik mot Sverige när det gäller den romska minoritetens situation, bland annat gällande bristen på tillämpning av artikel 15 i Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter vilken garanterar de nationella minoriteternas rätt till deltagande och medbe-

stämmande.³ Bland de åtgärder som bör vidtas påpekas behovet av att ”säkerställa delaktighet för personer tillhörande de nationella minoriteterna” samt att ”förbättra data om nationella minoriteter genom att stödja datasamlingsmetoder som tar hänsyn till de nationella minoriteternas åsikter, respekterar skyddet av personuppgifter och tar hänsyn till andra relevanta farhågor”.⁴ De åtgärder kommittén anser bör vidtas innefattar bl.a. ett säkerställande av skyddet av berörda grupper via ett konsekvent och samordnat agerande på både statlig och lokal nivå. Kommittén understryker vidare vikten av att den institutionella ansvarsfördelningen präglas av tydlighet och stabilitet.⁵ Utifrån dessa rekommendationer och råd vidtog Romska informations- och kunskapscenter (RIKC) 2009 åtgärder för att förbättra romers delaktighet i Malmö och därmed även bidra till genomförandet av Ramkonventionen.

2012 beslutade den dåvarande regeringen, utifrån EU-kommissionens uppmaning om att samtliga EU-länder ska ta fram strategier för inkludering av romer, att tillsätta en 20-årig strategi för romsk inkludering. Strategins övergripande mål är att den rom som fyller 20 år 2032 ska ha likvärdiga möjligheter i livet som den som är icke-rom. Malmö stad är en av fem pilotkommuner för strategin och arbetet bedrivs av RIKC. Syftet med re-

¹ Bet. 1999/2000:KU6, rskr.1999/2000:69

² Ibid

³ Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Opinion on Sweden, ACFC/INF/OP/I(2003)006; ACFC/OP/II(2007)006; Den rådgivande kommitténs rekommendationer till Sverige: ResCMN(2003)12; CM/ResCMN(2008)4

⁴ Den rådgivande kommittén om ramkonvention om skydd för nationella minoriteter, ACFC/OP/II(2007)006, s. 34

⁵ Ibid

geringens beslut om pilotprojektet är att kommunerna ska ta fram goda exempel samt bygga upp strukturer eller motsvarande långsiktiga lösningar för romsk inkludering.

Romskt informations- och kunskapscenter

RIKC har det kommunövergripande uppdraget att öka romsk delaktighet och är organisatoriskt placerat i Sociala resursförvaltningen i Malmö stad. I Malmö beräknas det bo ungefär 10 000 romer vilka är centrets målgrupp tillsammans med majoritetssamhället och dess institutioner. Centret arbetar i lika stor utsträckning gentemot den romska minoriteten som till majoritetssamhällets institutioner. RIKC i Malmö startades som en respons på romers önskan om att ha ett center samt på den nya minoritetspolitiken. Inrättandet i Malmö i mars 2009 kan ses som ett led i den nationella demokrati- och kunskapsutvecklingen. Åtta personer är i dagsläget anställda på centret.

RIKC arbetar såväl strukturellt och strategiskt som individuellt och operativt för att på ett långsiktigt och hållbart sätt säkerställa de romska minoritetsrättigheterna. Arbetet har baserats på och utgår från tre huvudsakliga källor. Den första källan är den romska minoriteten som centret haft och har kontakt med. Dessa individer berättar om sina behov, problem, livsvillkor, erfarenheter och frågeställningar. Den andra källan är Ramkonventionen, minoritetslagstiftningen och andra relevanta regeringspropositioner, där ingår även kritik, råd och

rekommendationer som Sverige fått från Den rådgivande kommittén för uppföljning av Ramkonventionens implementering. Den tredje källan är befintlig forskning om romer och om det romska i Sverige. Utifrån dessa källor har två frågor utkristalliserats: Hur kan Ramkonventionens råd om delaktighet genomföras organisatoriskt? Hur kan kommuner leva upp till de åtaganden som Sverige gjort i relation till Europarådet och Ramkonventionen?

Erkända av, delaktiga i och ansvariga för samhället

Under hela 1900-talet har romer stått utanför de demokratiska processerna och inte haft möjlighet att själva delta i formuleringen av problem och utmaningar som direkt berör dem. Tillit mellan romer och icke-romer/majoritetssamhällets institutioner kan endast byggas upp genom att visa ömsesidig respekt och intresse för de frågor som verkligen är av betydelse för romerna själva. Grundprincipen i RIKC:s arbete är därför att genom centrets förhållningssätt få romer att känna sig erkända av samhället för att kunna känna sig delaktiga i samhället och därmed ansvariga för samhället. Utifrån denna princip arbetar centret för att romer ska bli tillfrågade som erfarna och kunniga i frågor som berör dem och på så vis öka romers möjligheter att definiera problem och lösningar. Eftersom RIKC existerar inom Malmö stad är det erkännande som RIKC ger ett erkännande från en av majoritetssamhällets institutioner. Detta kan leda till större delaktighet

som i sin tur kan bidra till större ansvar för samhällets demokratiska utveckling.

RIKC upplever att medvetenheten inom den romska diskursen om vikten av delaktighet och erkännande för god hälsa och psykosocialt välbefinnande är låg. En ökad medvetenhet om dess betydelse och ett nytt förhållningssätt utifrån detta behövs både hos individer och inom samhällsinstitutioner. För att kunna ta itu med denna problematik, som bidrar till att romer befinner sig i utanförskap, är en viktig utgångspunkt i arbetet på RIKC att med sitt förhållningssätt tydligt visa att centrets besökare är centrets primära resurser och sakkunniga. En sådan utgångspunkt implicerar att såväl romer som icke-romer bemöts utifrån ödmjukhet, nyfikenhet och respekt för deras kunskaper och erfarenheter.

Förhållningssättet i praktiken

För att utarbeta RIKC:s verksamheter och arbetsätt intervjuades 2009 i Malmö 302 romer (se frågor i bilaga). De som intervjuades var en heterogen romsk grupp där alla romska grupperingar var representerade (förutom finska romer som är ytterst få i Malmö) i åldrarna 18-65. 55 procent av dem var kvinnor och 45 procent män. Utifrån svaren som erhållits kom vi fram till olika faktorer som bidragit/bidrar till att de intervjuade romerna inte känner sig delaktiga i samhället. Dessa faktorer kategoriserades sedan in i fyra olika vetenskapliga discipliner: psykologi, sociologi, historia och filosofi. Se Tabell 1.

Med utgångspunkt i dessa faktorer har centrets verksamheter utformats för att ta itu med de ovan identifierade utmaningarna. På så vis riktar RIKC

Tabell 1. Schematisk översikt över faktorer som bidragit/bidrar till utanförskap bland de intervjuade romerna.

Psykologi	Sociologi	Historia	Filosofi
Brist på erkännande Brist på delaktighet Brist på trygghet och struktur Låg självkänsla Dåligt självförtroende Dålig hälsa med brist på psykosocialt välbefinnande	Maktlöshet och ogynnsamma socioekonomiska villkor Brist på institutionell förankring I vilka kontexter är det romer som är avvikande och i vilka är det samhällets normalitet som är avvikande? Innanförskap och utanförskap?	Brist på rättigheter och institutionellt skydd Starkt vi och dom tänkande Romers historia är en historia om utanförskap. De har utsatts för allt från diskriminering och exkludering till slaveri och folkmord	Vem är jag? Vilka är vi idag? Vilka är de andra på det globala planet? Hur ska vi leva tillsammans? Vad ska vi leva för? Vad är vårt budskap till nästa generation?

utifrån ett holistiskt och tvärvetenskapligt förhållningssätt systematiskt, långsiktigt och kontinuerligt sina insatser både strategiska och operativa, såväl individuella som strukturella gentemot romer och icke-romer för att förverkliga hypotesen: erkända av, delaktiga i och med inflytande på samhället utifrån principen om allas lika värde.

Det holistiska och tvärvetenskapliga förhållningssättet är vidare en respons på den metod majoritetssamhället använt sig av för att bemöta de komplexa och flerdimensionella utmaningar gällande romsk inkludering som modellen ovan påvisar. En vanlig lösning har varit och är att anställa en eller två romska brobyggare (assistent, kommunikatörer) i projektanställningar som oftast placeras på en skola med uppdrag om att se till att romska barn kommer till skolan. Dessa romska anställda, som oftast själva inte har en trygg anställningsform, ska se till att påverka den romska minoritetsgruppen så att den inkluderas i samhället. En central brist med denna lösning är att det bygger på ett underförstått antagande om att majoritetssamhället och dess institutioner inte behöver problematiseras, som om det endast handlar om att romer ska socialiseras till och integreras in i samhället. Ett annat problematiskt antagande som denna metod bygger på är att den utgår från att det med dessa individuella och tillfälliga åtgärder kan utmana de strukturella problemen så som historiska övergrepp mot romer

som satt sina djupa sår, vardaglig och strukturell diskriminering och antiziganismens olika yttringar.

Innan jag beskriver hur centret arbetar utifrån de fyra vetenskapliga disciplinerna är en redogörelse av delaktighet och erkännande samt dess betydelse för människans hälsa och psykosociala välbefinnande av stor vikt för sammanhanget.

Erkännandets och delaktighetens betydelse

Det första målområdet som regeringen nämner i propositionen En förnyad folkhälsopolitik är: delaktighet och inflytande i samhället.⁶ Där utgås från antagandet att delaktighet och inflytande i samhället är en av de mest grundläggande förutsättningarna för folkhälsan. Det påpekas att brist på inflytande och möjligheter att påverka den egna livssituationen har ett starkt samband med hälsa och ohälsa. Om individer eller grupper upplever att de inte kan påverka de egna livsomständigheterna och utvecklingen av samhället uppstår apati, resignation och maktlöshet. I ett demokratiskt samhälle attribueras alla människors lika värde med jämlika möjligheter att vara delaktiga och ha inflytande och rätten till delaktighet och inflytande ska gälla oavsett kön, etnisk eller religiös tillhörighet, funktionsnedsättning, sexuell läggning, könsöverskridande identitet eller uttryck och ålder, där ingår även de nationella minoriteterna.⁷

⁶ Reg.prop.2007/08:110

⁷ Ibid

Inom hälsoforskningen betonas det att för människor som lever över en viss lägstanivå av materiellt välbefinnande är ett annat slags välbefinnande centralt.⁸ Michael Marmot, professor i epidemiologi och folkhälsa, presenterar i en genomgång sina och andra forskares resultat två faktorer som är avgörande för hälsa, välbefinnande och livslängd:

1. Hur mycket kontroll en har över sitt liv, betecknat som ”autonomi”, och
2. Vilka möjligheter en har till ett meningsfullt socialt engagemang och deltagande i samhället

Förutom autonomi och delaktighet i undersökningar om faktorer som gynnar hälsa betonas även självkänsla, tilltro till sin rätt att vara sig själv, till sin plats i samhället och till den sociala ordningen, ansträngning som följs av belöning och tillit och graden av samarbete och social sammanhållning i ett samhälle.⁹

Brist på socialt deltagande och otillräcklig kontroll över livet, i betydelsen att inte kunna leva det liv en vill leva, leder till kronisk stress vilket i sin tur riskerar att leda till ett stort antal sjukdomar. För att få autonomi krävs det fullt deltagande i samhället.¹⁰ RIKC:s erfarenheter av hälsa och ohälsa bland romer är att brist på autonomi och delaktighet är utbrett hos gruppen, med stress och de konsekvenser det innebär.

Enligt minoritetslagstiftningen har personer som tillhör en nationell minoritet rätt att få delta aktivt i beslut som angår dem. Dessa rättigheter kan ytterligare stärkas genom att utgå ifrån delaktighetens betydelse för hälsan. Det är viktigt att försöka besvara den fråga Marmot ställer: hur kan man genomföra både på ett individuellt och på ett strukturellt plan det som forskningen konstaterar om delaktighetens betydelse för hälsan?¹¹

Utifrån forskningen om hälsa kan tre hypoteser antas:

- Delaktighet är varken ett godvilligt eller godtyckligt alternativ, delaktighet är av avgörande betydelse för att uppnå en genomsnittlig livslängd och uppleva ett psykosocialt välbefinnande
- Samhällsinstitutionernas medvetenhet om delaktighetens betydelse för hälsan är tongivande för enskilda individers handlande
- Vi är varandras delaktighetsvillkor, vilket innebär att vi utifrån allas lika värde erkänner varandras livsformer

För att möjliggöra delaktighet krävs ett medvetandegörande av erkännandets betydelse för individer och grupper. En förutsättning för att kunna utvecklas fysiskt, psykiskt och socialt är att erkännas som likvärdig samhällsmedborgare, och på så vis kunna delta i samhället.

⁸ Michael Marmot, 2006

⁹ Ibid

¹⁰ Ibid

¹¹ Ibid

Erkännandets betydelse för självbild, identitet och förverkligande av mänskliga potentialer har diskuterats eller berörts av många forskare inom olika vetenskapliga discipliner. Friedrich Hegel (1807/2008) belyste erkännandet utifrån sin analys av slav/dräng-herrrelationen; Martin Buber (1923/1985) åberopar det i sin filosofi för skapandet av Jag och Du-relationen för att balansera mot Jag och Det-relationen; Frantz Fanon (1952/1997) uppmärksammar brist på erkännande i förhållandet mellan det koloniala och det koloniserade; Simone de Beauvoir (1949/2006) argumenterar i sin undersökning av den sociala konstruktionen av könet med mannen som normen för ett ömsesidigt erkännande av två subjekt; Erik H Erikson (1981) resonerar om erkännandets betydelse på det psykologiska planet; Charles Taylor (1995), Jürgen Habermas (1997) och flera andra forskare diskuterar erkännandets betydelse för individer och folkgrupper i det mångkulturella samhället och Paulina de los Reyes (2009) framhåller erkännandet med fokus på unga romers position i brännpunkten mellan den äldre generationens identitetsbygge och samhällets assimileringsskrav och exkluderande processer. I det här sammanhanget kan regeringspropositionen med titeln ”Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna” regeringsproposition 2008/09:158 nämnas. Där erkänns att romer har osynliggjorts och förtryckts under långa tider och att erkännandet av romer som en

nationell minoritet är ett viktigt steg mot en upprättelse.

En av de slutsatser som de som undersökt erkännandets betydelse för individer och grupper kommer fram till är att en individ eller en grupp som inte erkänns som likvärdiga människor skadas, vilket kan få fysiska, psykiska och sociokulturella konsekvenser. Erkännandet handlar inte om förtjänt artighet eller tacksamhet utan om det livsnödvändiga för människor.¹² Romer är en grupp som lidit och fortfarande generellt sett lider av brist på erkännande. Romers bristande möjligheter att komma in i samhället och majoritetssamhällets oförmåga/ovilja att i praktiken erkänna romer som fullvärdiga medborgare är en stor barriär för att åstadkomma den nödvändiga och genomgripande förändringarna av romska livsvillkor.¹³

De psykologiska och sociologiska domänerna

Utifrån analysen av de intervjuer som genomfördes 2009 identifierades följande faktorer som kan hänvisas till psykologi: brist på erkännande, delaktighet, trygghet och struktur, låg självkänsla, dåligt självförtroende samt dålig hälsa med brist på psykosocialt välbefinnande. De intervjuade romerna upplevde att de som individer och deras olika kulturella yttringar ofta framställs som något exotisk och att de själva stämplas som omyndiga, okunniga och omogna, vilket enligt dem även påverkar deras barns livsvillkor.

¹² Charles Taylor, 1995

¹³ Paulina de los Reyes 2009

De faktorer som kan hänvisas till sociologi genomsyras av ogynnsamma socioekonomiska villkor och maktlöshet. En fråga som flera ville att RIKC ska belysa, framför allt romska kvinnor på grund av sin klädkod är: I vilka kontexter är det romer som är ”problemet” och i vilka kontexter är det samhällets normalitet, i betydelse samhällets rådande syn på romers olika kulturella yttringar, som är problematiskt? Detta ledde till att centret antog en djupare och bredare problematisering av det som framställs som självklart och normalt och det som framställs som onormalt och avvikande, samt problematisering av begreppen innanförskap och utanförskap.

Välfungerande relationer i en demokratisk kontext är i högsta grad beroende av möten mellan jämbördiga aktörer där var och en som deltar får och ges samma möjlighet när det gäller att komma med förslag, idéer och tolkningar. Genom att arbeta på det sättet utvecklar RIKC en kunskapsbank och samtidigt utarbetas metoder som möjliggör kunskapsutveckling. Utifrån antagandet att kunskapsutveckling ytterst är beroende av välfungerande relationer där de berörda upplever delaktighet arbetar centret för att skapa förutsättningar där de personer vi möter definierar sina behov, förutsättningar och önsknings.

Den historiska domänen

Faktorer som enligt de intervjuade romerna bidragit till att de hamnat utanför samhället är brist på rättig-

heter, institutionellt stöd och starkt ”vi och dom” tänkande bland såväl romer som icke-romer. Romer har förmodligen aldrig haft ett land, de har inga gamla ruiner, ingen särskild religion och saknar en varaktig institution som kunnat skydda dem. Samtliga av dessa faktorer kan hänvisas till den vetenskapliga disciplinen historia. Romers historia är en historia om utanförskap och de har utsatts för allt från diskriminering och exkludering till slaveri och folkmord under andra världskriget, vilket inte erkändes av världssamfundet förrän på 1980-talet. De intervjuade berättade om sina egna och sina föräldrars känslor av besvikelse och frustration av att leva som rom i ett samhälle som inte erkände detta förtryck och våld.

Samtliga av de nationella minoriteterna har under olika perioder varit utsatta och marginaliserade i det svenska samhället.¹⁴ Barn har t.ex. inte tillåtits att använda sitt minoritetsspråk i skolan och en del barn har även uteslutits från möjligheten att gå i vanlig kommunal skola som majoritetsbefolkningens barn. Barn tillhörande nationella minoriteter har även placerats i skolformer som skilt dem från sina föräldrar under långa perioder.¹⁵ Denna historieskrivning bekräftas bl.a. av utredningarna Den mörka och okända historien – Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet och Antiziganism i statlig tjänst – Socialstyrelsens behandling av romer och resande under 1900-talet. Syftet med Vitboken är enligt den dåvarande regeringen att ge

¹⁴ Reg.prop. 2008/09:158

¹⁵ Ibid

erkännande åt offren och deras anhöriga och att skapa förståelse för den romska minoritets situation idag genom att i ett historiskt sammanhang belysa de övergrepp romer blivit utsatta för. Vidare belyses hur stereotyper och fördomar vuxit fram och levt vidare från generation till generation samt hur dessa fått ligga till grund för den statliga politiken.¹⁶ Utredningen Antiziganism i statlig tjänst visar hur dåvarande Socialstyrelsen och Medicinalstyrelsen har varit pådrivande i en rad åtgärder som kränkt och exkluderat romer och resande under 1900-talet.

Den gemensamma diskrimineringshistoria som präglat många romers liv har utmynnat i en utbredd miss-tänksamhet och uppgivenhet i det kollektiva minnet hos många romer som RIKC möter i Malmö och har i hög grad bidragit till situationen idag. Tillkännagivandet av romer som en nationell minoritet innebar ett nödvändigt första steg i Sveriges erkännande av den romska minoriteten. I denna process kan Vitboken betraktas som ett andra steg i erkännandet av den romsksvenska historien och det svenska samhällets genomgående och strukturella exkludering av en del av dess egen befolkning.

All tillgänglig forskning och rapporter om romer i Sverige visar att de under århundraden varit en marginaliserad grupp som utsatts för statlig exkludering och diskriminering (förutom de ovan nämnda rapporterna kan nämnas: En nationell handlings-

plan för mänskliga rättigheter 2006-2009; DO rapporter från 2003, 2008 och 2011; Skolverkets rapporter från 2007 och 2013). Under lika lång tid har dessutom negativa föreställningar och berättelser om gruppen i fråga existerat och cirkulerat i landet. Majoritetssamhällets försök till assimilering av romer och romers olika sätt att bemöta assimilationsförsök har ytterligare befäst dessa mytbildningar vilket vidare bidragit till att de flesta, både romer och icke-romer, i någon mån är påverkade av kvarlevande föreställningar och berättelser angående gruppen.¹⁷ Dessa föreställningar och berättelser har ofta sin grund i fördomar, stereotyper och myter.¹⁸

För att öka medvetenheten om viktigen av att sätta romsk utsatthet i en större historisk, psykosocial, kulturell och språklig kontext för att kunna förstå och utmana den utgörs en del av RIKC:s arbete av kompetensutveckling. Detta riktar sig främst till anställda inom kommunala verksamheter men även till det regionala och nationella planet samt till den civila sektorn. Kompetensutvecklingen syftar till att belysa den romsksvenska historien, romska livsvillkor, minoritetslagstiftningen och RIKC:s arbets-sätt och under 2014 har 38 föreläsningstillfällen hållits. Detta arbete är viktigt för att kunna påverka såväl den rådande diskursen om den romska minoriteten som det direkta bemötandet och servicen romska individer får inom alla samhällets sfärer. Under 2014 har föreläsningar hållits för

¹⁶ Ibid

¹⁷ Laura Palosuo 2008

¹⁸ Norma Montesino Para, 2002, Christina Rodell Olgaç 2006

exempelvis Polisen, Flyktinghälsan, blivande socionomer och socialpedagoger på Malmö högskola, skolor i Malmö osv. En stor del av de föreläsningar som har hållits under hösten 2014 har riktat sig till Polismyndighetens strategiska ledningsgrupper i Skåne utifrån det avtal som centret och Polisen i Skåne län ingick i våren 2014. Detta avtal upprättades till följd av Dagens nyheter avslöjande av polisens register "Kringresande" den 23 september 2013 och sträcker sig från 2014 till och med 2016 och syftar till att långsiktigt bygga upp förtroendet mellan den romska minoriteten och polisen samt kunskapsutbyte. RIKC:s anställda fick under en lång period otaliga samtal från och har haft många individuella möten med romer i Malmö där en stark oro och eskalerande brist på tillit för samhället uttryckts.

Den filosofiska domänen

Utifrån svaren som erhöles i intervjuerna 2009 utkristalliserades centrala frågor som är främst filosofiska till sin natur. Dessa frågor är: Vem är jag? Vilka är vi idag? Vilka är de andra? Hur ska vi leva tillsammans? Vad ska vi leva för? Vad är vårt budskap till nästa generation?

Flertalet av de romer som RIKC mött uttrycker att de vill bli betraktade som alla andra medborgare och att de inte vill vara "dom andra" längre. I denna kontext är det viktigt att lyfta fram erkännandets och delaktighetens betydelse, som diskuterats tidigare, för att ifrågasätta stigmatiseringen som "dom andra". I flera hundra år har man såväl i Sverige som i resten av Eu-

ropa framställt och uteslutande även behandlat romer som "dom andra". Genom Ramkonventionens ratificering proklamerar vi i Sverige att romer och romsk kultur är en del av "Vi:et"; vår kultur och vårt kulturarv. Det medför att romerna skall inkluderas i det gemensamma "Viet", vilket inbegriper alla samhällssektorer. RIKC:s ambition är att bidra till att detta officiella ställningstagande tillämpas i verkligheten – att gå från teori/retorik till praktik. För att åstadkomma detta krävs ett långsiktigt och kontinuerligt samt strategiskt och operativt arbete. Ett exempel på hur erkännande och delaktighet kan omsättas i praktiken är att Kommunfullmäktige i Malmö stad i maj 2014 beslutade att ge Sociala resursförvaltningen genom RIKC ansvar för framtagandet och revideringen av handlingsplan för den nationella minoriteten romer i Malmö stad. För RIKC medför detta ansvar för implementering, förankring och revidering av handlingsplanen samt att utveckla en hållbar samverkan med berörda förvaltningar. Allt arbete och samtliga processer gällande handlingsplanen ska utgå från den romska gruppens förutsättningar, behov och situation.

Erkännandet av nya röster

Den grundläggande demokratiska strävan efter att förverkliga allas lika värde berör samhällets samtliga sfärer och kan således inte begränsas till att endast gälla exempelvis lagstiftning. Ett förverkligande kräver ett medvetandegörande av delaktighetens och erkännandets betydelse för individer och grupper samt arbete

för att implementera delaktighetens och erkännandets psykologiska struktur i vardagsrealiteter. Detta innebär ett aktivt ställningstagande emot allt som tar ifrån människan dennes medmänsklighet och människovärde samt begränsar dennes möjlighet att delta i förverkligandet av sin kreativa och produktiva potential.

Att förverkliga allas lika värde handlar i hög grad om mänsklighetens utveckling av nya moraliska framsteg. Likväl handlar det om att upplysa om att demokratiutveckling – att utifrån allas lika värde öppna för jämbördiga relationer och därmed för andras erfarenheter, synvinklar och tolkningar – kan vara ett villkor för kunskapsutveckling.¹⁹ Hur vi bemöter varandra i samhället beror i hög grad på hur vi definierar oss själva och andra och utifrån denna definitionsakt skapar vi således antingen flera möjligheter eller hinder.²⁰

En övergripande vision som genomsyrar RIKC:s vardagliga arbete och förhållningssätt är att bidra till att individer och grupper närmar sig varandra utifrån principen om allas lika värde. Det är ett närmande som grundas på respekt för andras identiteter och gemenskaper och kan således bidra till en ökad ömsesidig kommunikation och förståelse, inte bara mellan romer och icke-romer utan mellan alla individer och grupper i samhället. Demokrati- och kunskapsutveckling i Sverige idag borde handla om att erkänna och inkludera romska kvinnor och män, och alla andra som på olika sätt avviker från normen och därför

marginaliseras och missgynnas, och på så vis möjliggöra för alla att delta i samhället på lika villkor.

Skapandet av ett nytt "Vi"

Generaliseringar, fördomar och stereotyper bromsar eller omöjliggör dialog mellan människor. I Ramkonventionens artikel 6.1 lyfts betydelsen av en interkulturell dialog fram som ett medel för att uppnå Ramkonventionens mål. Med interkulturell dialog kan den demokratiska strävan efter allas lika värde synliggöras och det förebyggande arbetet mot "vi och dom" tänkande påbörjas. Brist på interkulturell dialog, erkännande och delaktighet kan leda till allt från rädslor, vanföreställningar, xenofobi och utanförskap till dålig hälsa och kortare livslängd.

För att bygga upp det nya "Vi:et", utifrån den romsksvenska kontexten, försöker RIKC med sina insatser:

- presentera och representera majoritetssamhället och det romska och därmed bidra såväl kunskapsmässigt, erfarenhetsmässigt som symboliskt till att utmana dikotomier. Detta görs även genom de samarbeten som centret har med t.ex. judiska församlingen, afrosvenska och muslimska organisationer i Malmö
- förmedla kunskap om samhällets institutioner och uppbyggnad till dem inom den romska minoriteten som saknar denna kunskap för

¹⁹ Halilovic och Huskic 2010

²⁰ Ibid

att på så vis möjliggöra delaktighet och inkludering. Ett exempel på detta är att genom centrets medborgarkontor erbjuda råd, stöd och hjälp i olika frågor. För att uppnå en känsla av delaktighet i samhället krävs kunskap om samhället samt kunskap om hur en kan vara delaktig i det

- förmedla kunskap till icke-romer om det romska eftersom utan denna kunskap kan majoritetssamhället inte öppna sig och inkludera det romska i det gemensamma kulturarvet. Detta görs t.ex. genom de föreläsningar och kontakter centret har med andra institutioner där RIKC informerar om det romska men också om hur det romska utvecklats i en multilateral och dialektisk process med det omgivande samhället. Centret arbetar därför strategiskt och operativt, individuellt och strukturellt och riktar sina insatser i lika stor utsträckning gentemot den romska minoriteten i Malmö som till majoritetssamhällets institutioner. Det handlar om att få så många samhällsinstitutioner som möjligt att bli medvetna om det romska som en del av det svenska samt få dessa institutioner att sträva efter samma mål – öka romers delaktighet i samhället
- få romer att känna sig erkända av, delaktiga i och ansvariga för samhället
- sprida kunskap om möjligheter

och på så vis förmedla hopp, utifrån antagande att förändring och utveckling är möjligt så länge det finns människor som tror på dem. Detta är viktigt eftersom många romer vi möter är skeptiska och uppgivna när det gäller deras livsvillkor i dagens och framtidens samhälle

Avslutande ord

För att skapa ett nytt ”Vi” där alla inkluderas och erkänns som likvärdiga krävs det två parallella processer. Å ena sidan behöver förutsättningar skapas för att öka romers delaktighet i samhällsutvecklingen och å andra sidan krävs en ökad inkludering av romer i majoritetssamhället.

Ytterst handlar centrets arbete om att en del av de grundläggande mänskliga behoven ska tillgodoses. Vi behöver alla samtala oss fram till ett erkännande av varandras livsformer vilket skapar förutsättningar för dialog och gemenskap, detta handlar om en upplysningsprocess om delaktighetens och erkännandets betydelse för demokrati- och kunskapsutveckling. Ömsesidigt erkännande av varandras livsformer utifrån likvärdighetsprincipen kan även vara vägen till ett tryggare samhälle.

Referenser

- Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Opinion on Sweden, ACFC/INF/OP/I (2003)006
- Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, Opinion on Sweden, ACFC/OP/II (2007)006
- ”Antiziganism i statlig tjänst. Socialstyrelsens behandling av romer och resande under 1900-talet” (2014). <http://www.socialstyrelsen.se/publikationer2014/2014-6-2>
- *Arbetsmarknadsdepartementet, faktablad om Vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet, mars 2014
- de Beauvoir, Simon (1949/2006). *Det andra könet*. Stockholm: Norstedts Förlag.
- de los Reyes, Paulina (2009). Unga romers situation – en intervjustudie. Ungdomsstyrelse, Rapport till Delegation för romska frågor.
- Buber, Martin (1923/1985). *Jag och du*. Stockholm: Petra Bokförlag.
- ”Den mörka och okända historien` - en vitbok om övergrepp och kränkningar av romer och resande i Sverige under 1900-talet” (Ds 2014:8). <http://www.regeringen.se/content/1/c6/23/70/61/b8446bac.pdf>
- Den rådgivande kommitténs rekommendationer till Sverige: ResCMN (2003)12
- Den rådgivande kommittén om ramkonvention om skydd för nationella minoriteter, ACFC/OP/II (2007)006
- Den rådgivande kommitténs rekommendationer till Sverige: CM/ResCMN(2008)4
- DO (2003). *Diskriminering av romer i Sverige*.
- DO (2008). *Diskriminering av nationella minoriteter inom utbildningsväsendet*. DO:s rapportserie 2008:2.
- DO (2011) *Romers rättigheter – Diskriminering, vägar till upprättelse och hur juridiken kan bidra till en förändring av romers livsvillkor*. Sandesjö, Håkan och Pikkarainen, Heidi
- En förnyad folkhälsopolitik. Reg. prop. 2007/08:11
- Erikson, H. Erik (1981). *Ungdomens identitetskriser*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Fanon, Frantz (1952/1997). *Svart hud – vita masker*. Göteborg: Daidalos.
- Från erkännande till egenmakt – regeringens strategi för de nationella minoriteterna. Reg. prop. 2008/09:158
- Habermas, Jürgen (1997). *Diskurs, rätt och demokrati*. Politisk-filosofiska texter i urval av Erik Oddvar Eriksen och Anders Molander. Göteborg: Daidalos.
- Halilovic, Mujo & Huskic, Minka, (2010). *Att leva i ett mångkulturellt samhälle*. I
- Lahdenperä, P. & Lorentz, H. (antologi). ”Möten i mångfaldens skola. Interkulturella arbetsformer och nya pedagogiska utmaningar”. Lund: Studentlitteratur.
- Hegel, Friedrich (1807/2008). *Andens fenomenologi*. Stockholm: Bokförlaget Thales.
- Marmot, Michael (2006). *Statussyndromet. Hur vår sociala position påverkar hälsan och livslängden*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Montesino Parra, Norma (2002). *Zigenarfrågan: intervention och romantik*. Lund: Socialhögskolan, Lunds Universitet.
- En nationell handlingsplan för mänskliga rättigheter, 2006-2009
- Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter. Reg. prop.1998/99:143
- Nationella minoriteter i Sverige, prop. 1998/99:143 (Bet. 1999/2000:KU6, rskr. 1999/2000:69)
- Palosuo, Laura (2008). *En inventering av forskning om romer i Sverige*. Uppsala universitet Centrum för multietnisk forskning: Ett uppdrag från Delegationen för romska frågor.
- de los Reyes, Paulina (2009). Unga romers situation – en intervjustudie. Ungdomsstyrelse: Rapport till Delegation för romska frågor.

Rodell Olgaç, Christina (2006) Den romska minoriteten i majoritetssamhällets skola: från hot till möjlighet. Stockholm: HLS Förlag: Institution för samhälle kultur och lärande, Lärarhögskolan.

Rodell Olgaç, Christina (2011). "Lärarstudenter i mötet med den romska minoriteten". I Peter Strandbrink, Beatriz Lindqvist & Håkan Forsberg (red.) "Två möten: om utbildningsvetenskap och kritiskt lärande". Studies in Education 1. Huddinge: Södertörn högskola.

Skolverket (2007). Romer i skolan – en fördjupad studie. Rapport 292

Skolverket (2013) Mamma ska säga att jag är rom? Rodell Olgaç, Christina och Dimiter Taikon, Angelina

Skolverket (2013). Delredovisning av regeringsuppdrag inom regerings strategi för romsk inkludering. Dnr: A2012/1387/DISK & Dnr: 2012:518

Taylor, Charles (1995). "Erkännandets politik". I Amy Gutman (red.) "Det mångkulturella samhället och erkännandets politik". Göteborg: Daidalos.

BILAGA

Frågor från undersökningen 2009

1. Ålder?
2. Kön?
3. Vad innebär delaktighet för dig?
4. Känner du dig delaktig i samhället?
5. Om du känner dig delaktig i samhället, hur och i vilka situationer gör du det?
6. Om du inte känner dig delaktig i samhället, hur och i vilka situationer gör du det?
7. Vad hindrar dig att kunna känna delaktighet i samhället?
8. Vad krävs det för att du ska känna dig delaktig i samhället?
9. Tar du ansvar för din möjlighet till inflytande och delaktighet?
10. Vad krävs det för att motverka fördomar om romer?
11. Vilka förutsättningar krävs det för att behålla/utveckla det romska språket?
12. Vad kan göras för att romska barns skolsituation förbättras?
13. Vad kan skolan och föräldrar göra?
14. Vilka områden behöver man jobba med för att förbättra situationen för romer?
15. Vilka lösningar krävs det?
16. Vilken bild av romer saknar du i medierna?
17. Hur skulle du vilja att situationen för romer om fem år blir?
18. Vad kan romskt informations- och kunskapscenter kan göra för dig/den romska gruppen?
19. Vilka aktiviteter skulle du vilja delta i?
20. Finns det någon fråga som du skulle vilja att den lyfts fram?